

ELS CANTERERS DE MIRAVET, ÚLTIM BALUARD TERRISSAIRE DE LA RIBERA D'EBRE (1)

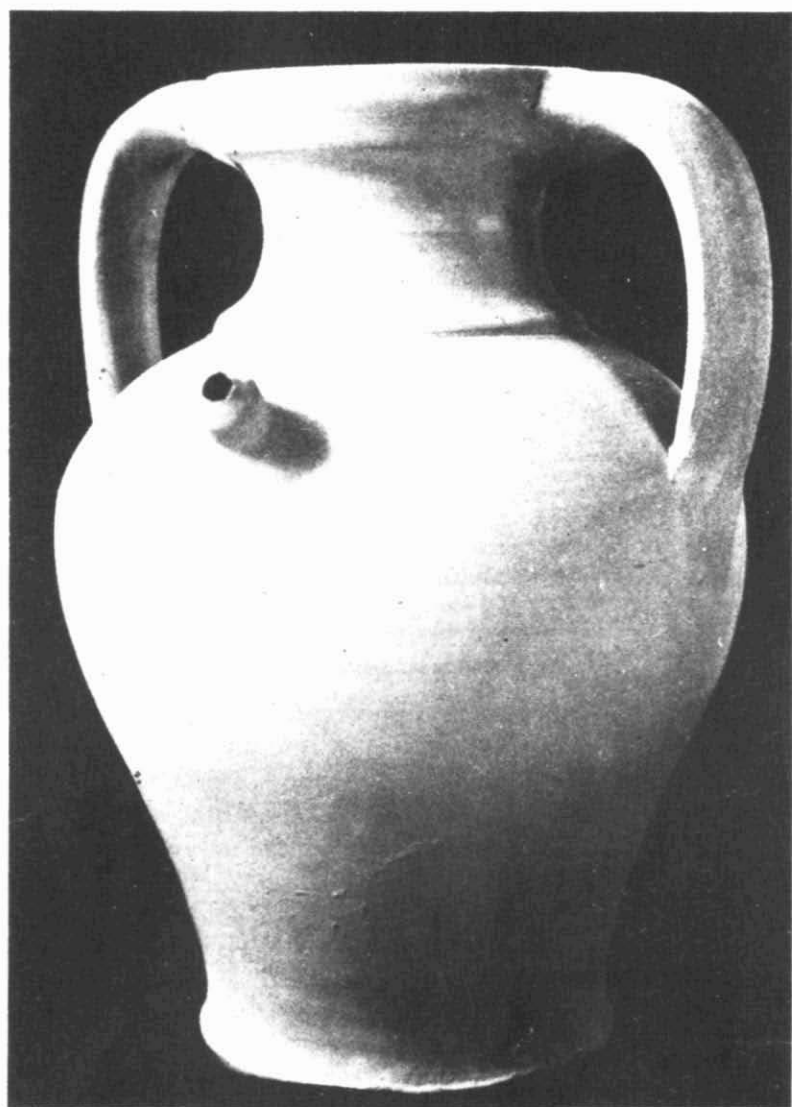
BREU RECENSIO HISTÒRICA

La terrissa popular -aquesta mateixa que encara avui es va modelant als obradors dels nostres canterers miravetans- malgrat el canvi i remodelatge de formes i la creació d'altres de noves, manté una tradició tan pregonada i clara, que no cal ésser gaire expert en la matèria per endevinar-hi moltes reminiscències de formes i models propis de la terrissa prehistòrica, ibèrica, romana i, sobretot, musulmana.

Per això, cal posar d'entrada aquesta anotació que només caldria fer una simple comparació d'una peça qualsevol d'origen miravetà amb una altra de les que es conserven ençà o enllà dels museus arqueològics, per veure una igualtat de línies a través dels temps.

Existeix, però, una distribució a nivells diferents: mentre els atuells de cuina, les gerres per transportar o conservar l'aigua o l'oli, per exemple, han romàs amb molt poca variació des de la prehistòria, els elements decoratius i de guarniment són els que han sofert major variació.

Entrant per aquests camins de la història i salvades aquestes petites distincions, aportem el testimoni del nostre escriptor riberenc, Bladé i Desumvila, que en el seu llibre «Gent de la Ribera, gent pagesa, gent artesana i gent rodair» aclareix en un breu paràgraf: «Un altre ofici típic d'un parell de pobles riberencs era el de terrissaire, que és potser el més antic de tots els oficis coneguts, particularment en aquesta comarca, perquè s'ha pogut comprovar que les tribus ibèriques, establertes en tota la conca de l'Ebre català, ja fabricaven objectes de terrissa i hom n'ha trobat restes reveladores del més remarkable sentit tècnic, utilitari i decoratiu. I és que per aquí de sempre hi

ha hagut bones terreres, de la mateixa manera que la naturalesa és pròdiga en plantes llenyoses (argelagues, coscolls, llentiscles, mates, etc....) que donen la flama intensa, el foc indispensable per a coure el fang treballat.»

Bones proves del que ens diu Bladé i Desumvila s'han pogut trobar als llocs que ara en diem Castellet de Banyoles -antigues coves de Janet i Marcó-, al terme de Tivissa, i als voltants del Castell de Miravet.

Un altre testimoni, aquest de la iberització de la terrissa riberenca, que rubrica el testimoni anterior, ens l'aporta el tractadista de ceràmica primitiva Emili Sempere. Ens parla aquest autor de les dues cultures prehistòriques que condicionaren l'estructura terrissera de l'Ebre: La indoeuropea, per una banda, procedent del centre del continent i coneguda amb el nom de cèltica i, per l'altra, la ibèrica, procedent de la Mediterrània. I després d'afirmar que aquesta segona arribaria a les nostres costes portant-nos les formes culturals púnico-gregues i orientals i que per la desembocadura de l'Ebre pujaria endinsant-se riu amunt, la descriu, en contraposició amb la cèltica, amb els següents termes: «Les tècniques emprades en el curs inferior de l'Ebre pels ibers en el mateix temps difereixen substancialment: el torn ràpid o de peu, a més d'aconseguir una major producció, atorga a les peces una esveltesa i equilibri, gràcies als colls angostats i a les grans nanses. La decoració harmònica i asimètrica, amb pinzellades de manganès, de línies fines i traç precís, ens mostra una distinta concepció artística i social».

Si, per altra part, totes les teories conflueixen a afirmar que el Castell àrab-templari de Miravet fou construït sobre un «castrum» romà i que aquest ocupava el centre d'un antic poblat ibèric, res no ens priva de pensar, basant-nos en les moltes troballes de fragments de ceràmica d'un clar origen ibèric als voltants del Castell, com esmentàvem abans, que la naixença d'aquesta vocació terrissera ja li ve a Miravet del seu origen ibèric, vocació que anirà en augment -com més avant intentarem demostrar-, amb l'estada a terres riberenques de l'àrab dominador.

Entremig, quan la cultura romana arribà per primera vegada a les nostres terres, la major part, doncs, de les tècniques i formes ja havien estat establertes, per la qual cosa la seva aportació en aquest camp no fou gaire decisiva. En canvi, aquest període de submissió a l'imperi romà contribuiria a propagar vers les terres de l'interior les tècniques aportades anteriorment pels ibers. De tota manera, és clar que la línia empresa aniria perfeccionant-se i les formes i la qualitat

s'anirien fent cada vegada més exigents.

La irrupció a les nostres terres riberenques i mediterrànies de la cultura àrab, tan refinada en aquests camps de l'art, produí aquí una veritable revolució. Va renovar tècniques i les va fer molt més perfeccionades, intentant obtenir, talment com en aquells moments estava succeint a les cultures orientals de Xina i Japó, unes ceràmiques que foren veritables obres d'art.

En aquest aspecte tècnic els àrabs introduïren el vidriat amb sulfur de plom o estany i sílice, que ja era conegut a l'antic Egipte i que encara utilitzen els terrissaires miravetans, com també el vidriat estanífer que, pel fet de recobrir l'atuell amb una capa vítrica transparent, permetria una rica decoració coneguda per «decoració sota coberta». Els colors que segurament utilitzaven eren el verd, el morat i l'amarronat, colors que encara subsisteixen en antigues decoracions de gerres miravetanes, que s'obtenien a base de sulfur de ferro, coure i manganès.

Però allò que segurament ha donat més renom a la decoració i més prestigi a la ceràmica hispano-morisca són els reflexos metàl·lics, amb una aleació de sofre, argent, sulfat de coure i òxid de ferro, que era aplicada tota dissolta en vinagre. Era una ceràmica amb una tècnica molt difícil, però capaç de produir efectes bellíssims que donarien després una gran fama a aquestes peces morisques i que sabem que al segle XV era molt practicada a Reus. D'allí per decorar més artísticament algun cànir o alguna gerra, és d'on segurament arribaria a Miravet aquest tipus de decoració, ja que s'han trobat imitacions, prou escasses, però, i no tan ben fetes, d'aquests reflexos metàl·lics en algunes peces d'origen clarament miravetà que encara es conserven.

L'any 1609 es produeix al nostre poble, com a totes aquestes contrades riberenques, un fet de caràcter polític que tingué gran repercussió en la producció terrissera. Com a conseqüència d'un llarg procés d'enfrontament entre les comunitats cristiana i morisca i com a fruit d'una manca de comprensió i d'una gran intolerància de l'Església -en el nostre cas, representada per l'Orde dels Santjoanistes- com també per una decisió dels poders polítics, els moriscos són finalment expulsats de totes aquestes rodalies.

Una gran majoria -com explica J. Corredor i Matheos- vivien al Regne de València i a Catalunya i es dedicaven preferentment a la indústria terrissaire. La ceràmica popular valenciana que, juntament amb la catalana, representaven el nivell superior, el més culturitzat i el més elaborat tècnicament, sofrí una gran davallada. Aquesta cerà-

mica popular, tot i baixant de qualitat a partir d'aquest moment, mentre a València -Manises, per exemple- va trobar en el barroc un canal apropiat amb un recarregament atabalador en la decoració d'atuells i rajoles, aquí solament restaren aquelles influències més populars que els àrabs, en contacte amb les nostres comunitats natives, havien ensenyat als nostres terrissaires.

A partir d'aquest moment històric es continuen fent aquí les peces més senzilles, destinades a la cuina i al servei de taula, així com al transport i conservació del vi, de l'oli i de l'aigua, o a la matança del porc. Aquesta esdevé, aleshores, la nostra terrissa característica, heretada dels moriscos: la que el poble necessitava per a la seva vida de cada dia i que sorgia imperiosament del poble i al poble tornava en el seu nivell més popular i casolà.

La decoració també romandrà amb aquest caràcter simplificat i senzill, elemental, de ratlles rectes o ondulades, de bandes, de flors i ocells més o menys esquematitzats, com trobarem després i com ja trobem abans en èpoques i cultures variades. En molts casos no existeix cap decoració, només la superfície llisa de la terra cuita i engalbada o «enllapissada», però amb uns models de formes depurades que, al llarg de moltes generacions i tradicions seguides, han arribat fins a avui, constituint models de rigorós disseny estètic per la seva funcionalitat i bellesa.

Del àrabs, doncs, com moltes altres coses interessants -el pas de barca, els molins vora riu (Molí Salat), els assuts (el Molinot), les sènies i els seus cadufts- ens vénen als miravetans les nostres terrisseries actuals, molts dels seus atuells, la forma dels forns i tot un regust morisc que ben bé proclamen el seu origen morú, o almenys la seva represa històrica, com a forma de guanyar-se la vida la gent del poble en aquesta indústria artesanal, juntament amb el transport fluvial -els llaguts- i algunes formes de treballar la terra, que des de l'estada aquí dels àrabs, esdevenen les formes tradicionals de viure de la gent d'aquest bell poble riberenc.

D'aquesta seguida de la tradició terrissaire, després de la marxa dels àrabs de les nostres contrades, en tenim bona prova als Llibres Parroquials -únic arxiu existent en l'actualitat al poble, que es conserva intacte des de l'any 1650-. En ells i en una primmirada exploració hem pogut constatar com l'ofici més repetit després del de «pagès» o «agricultor», el de «terrissaire» o «alfarero». Cada any, dels vora cinquanta inscrits que es troben als corresponents llibres de Baptismes i Defuncions, sí que la major part són pagesos, però almenys quatre o

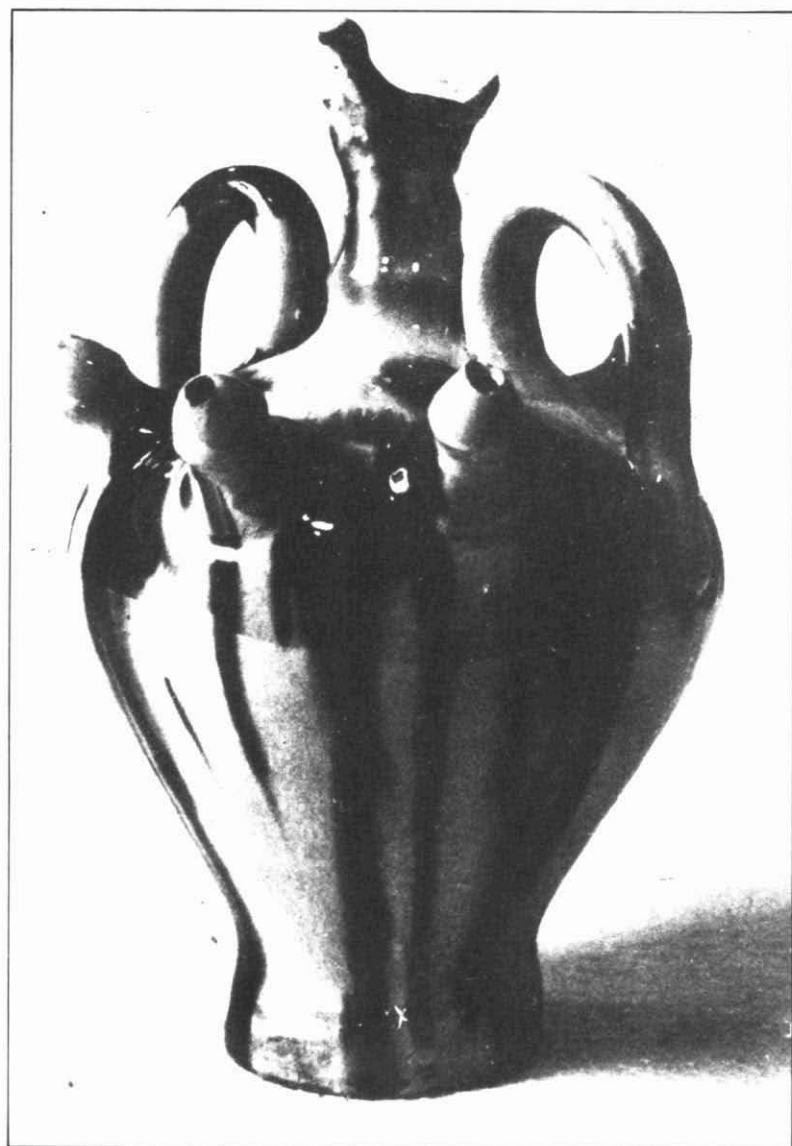
cinc a l'any consten com a terrissaires: mostra pregona que aquesta fou, d'ençà de la marxa dels àrabs, una de les principals formes normals de guanyar-se la vida, la gent de Miravet.

No seria gens difícil demostrar que, entre els mateixos artesans terrissaires que feien les peces al torn, la gent que treballava en la difícil i laboriosa tasca de treure l'argila de les mines i el fang de les vores del riu i en la no menys costosa de moldre i amassar el fang, la gent que anava a fer rama al bosc per vendre-la als canterers a carretades, els traginers que anaven pels mercats a vendre l'obra... tots plegats eren més de dues-centes les famílies que d'això viurien, com ho han anat fent fins fa pocs anys.

Un altre fet que referma aquestes darreres afirmacions de la nostra tradició popular, i amb les seves pujades i davallades a través del temps, en aquestes tres centúries darreres, és l'agrupació dels forns al Raval on actualment els tenen, junt als seus obradors, els terrissaires actuals. Consta escrit al mateix Arxiu Parroquial, al fulls on per carrers es portava el compte del Compliment Pasqual, que ja aquest Raval era anomenat «Alfarerías» o «Les Cantereries» a partir de l'any 1865. I encara ho referma més la tradició oral -no hem trobat cap document escrit- per la qual els més vells afirmen que ja de temps immemorial es celebra la Festa de Sant Domènec com a festa patronal dels canterers miravetans cada mes d'agost. Solament recorden que abans de la guerra es celebrava a l'explanada de «Ca Collerindo», ja que aquest senyor fou un dels principals promotors de la festa durant molts anys seguint una tradició familiar, i que després del 39 s'ha anat celebrant a l'explanada o eres davant de Ca Sales, al mateix Raval dels Canterers.

Aquesta és, de forma breu i a grans trets, la història de la nostra terrissa miravetana, com un capítol més de la història del nostre poble. Als fulls que seguiran i al llarg de tots ells intentarem deixar ben palesa aquesta realitat, tot estudiant la vida i genealogies dels nostres darrers canterers, les seves formes de treballar i les seves tècniques tradicionals. Al fer contínua referència a diferents elements que constitueixen la història d'aquelles persones o d'aquells atuell, restaran millor complementades aquestes línies que hem intentat avançar com a simples retalls històrics.

Solament ens resta, en aquesta introducció dels antecedents històrics de la nostra artesanía popular, deixar constància del que en diríem la nostra dificultat més important: la manca de documentació local d'aquesta evolució, pels camins de la història, del tema que ens

ocupa. Essent aquestes unes peces rústegues i senzilles, tan populars, mai no havien despertat tant d'interès com perquè ningú perdés temps en l'elaboració de bibliografia o en preocupacions perquè es conservessin a massa museus.

Amb tot, el que sí que és ben cert és que, vistos els fragments trobats en èpoques passades o en recents excavacions, com pel que podem veure en quadres i pintures antiquíssims, o en museus especialitzats i col·leccions particulars, aquestes formes populars de la nostra terrissa, com dèiem abans, han anat mantenint el seu estil i decoracions primigènies fins quasi als nostres dies, a través de moltes generacions i amb molt poques variacions.

D'un temps ençà, però, la pròpia subsistència sembla demanar als nostres terrissers un canvi de formes i d'estils, amb el perill que aquest passat esdevingui història pura. I és precisament per aquest perill que desapareguin aquestes formes i estils tradicionals, en un intent sofisticat d'agradar al mercat actual, perdent una mica les senderes de la més pura tradició, pel que hem intentat esbrinar aquesta breu recensió històrica.

Que la por que aquest que es pot considerar el factor més important d'identitat d'un dels pobles riberencs més típics es pugui anar esmortint, mogui d'altres més entesos a fer noves recensions més científiques o objectives i a conquerir noves metes en aquest afer de recerca d'uns valors tradicionals que es van perdent i a fer història vivent d'unes realitats a través de les quals es pugui seguir i reconstruir millor aquesta identitat i aquesta tradició artesanal de l'únic poble riberenc que fins ara ha aconseguit mantenir-les, quan d'altres pobles, que també les tenien, les han perdut ja per sempre més.

*Josep M. Sáez
Miravet, 1985*

et vaig
 contemplar sota
 la lluna.la primera
 vegada.un estel a cada
 ull.i un altre als lla
 vis.un cos de dos.hi van
 florir berbenes on vam j
 eure..et vaig contemplar
 sota la lluna.la darre
 ra vegada.el cor en
 quart minvant.esb
 arzers són al
 teu lloc

Qui
 encén una llàntia,
 l'ha de mantenir encesa. Sif.
 La nostra carn.Sexs.i la vida que s'acabarà.
 Si la llàntia crema sola,
 s'ha de bufar.
 No?

El seu cos de	El seu cos de
cera alimenta	carn alimenta
la flama, que	el teu foc, i
es mantindrà	la flama es
dèbil, però	mantindrà dè-
viva; i no dei-	bil, però vi-
xarà que et	va; i no dei-
perdis del tot	xarà que aca-
en la foscor	bis per veu-
que et volta.	re-hi clar...